

SZELÍD MOSOLY

Az évfordulók szebb alkalmat nyújtanak arra, hogy visszapillantással föl-mérjük egy igen kedvelt írónk útját, mint — mondjuk — egy újabb mű-
vének megjelenése után írt kritika, még ha át is hatja az a rokonszenv,
amely személye iránt él bírálóiban, olvasóiban egyaránt.

Honnan ez a melegség, ez a vonzódás, amely — mint egy hatalmas
spongya — egyetlen kézlendítéssel letöröl mindent a tábláról, még a pör-
senések aláhúzását, az odatévedt ákombákomokat is, s az ilyen hangok-
tól, vonásoktól tisztára fésült szöveggel akar egy portrét megrajzolni?

Igen, a nagy fekete tábla előtt álltam, s mint kisegítő tanár — mert
közvetlen a második világháború után megfogyatkozott a magyar tanárok
száma — az irodalomról beszéltem, Petőfiről, Aranyról, Adyról, amikor az
iskolapadban a többiek között egy csillogó szemű diákon akadt meg a
szemem. Kopeczky Lászlón. Göndör, leomló hajtincsei mögül olyannak tűnt
a tekintete, mint aki szembogarával nem nézi: lefényképezi azt, amit meg-
figyel. Pillanatfelvétellel. Csak egy pillanat volt az egész. A feladott kérdésre
válasza is ilyen volt: három-négy szóból álló mondat. Aztán elhallgatott,
mint aki nem akar többet mondani. Nem azért, mintha a kérdésre nem
támadt volna fel a találó gondolat, értelmezések egész sora: nem is
akart többet mondani.

Kopeczky László a rétoroktól nem sokat szívott fel magába, vagy
nagyon keveset, és hallgatásából néha a becsukódásnak olyan képe jelent
meg az arcán, amely tragikus lelkialkatot sejtet, amelyet valahonnan a múlt
árnyaiból hozhatott magával, ki tudja honnan. A szűkszavúak mindig ne-
hezebben követhetők, mint a beszédesek, de mégis nyomukba lehet lépni.
s megnyilatkoztatásukat el lehet érni a szép szó erejével. Így jutottam el
addig, amikor a rejtett vidorság vonásai, majdnem mint szelíden titkolt
vonások, megjelentek az arcán.

Esztendőkön át úgy néztem Kopeczky Lászlóra, mint aki egykori
tanítványának lépteit figyeli. Valamikor régen, kutatásaim közben, a te-
hetségkutatóktól tanultam ezt. Tudtam, hogy az írás úgy érdekli, hogy a
számára legkedvesebb szavakat, a bennük játékosan fel-felbukkanó hang-
zókat külön ízlelgeti; a könyvekbe, még ha elvont tárgykorúak is, beleássa
magát. De ez lehet csupán egy diákos megnyilatkozás, egyfajta sajátos ér-
deklődés, mely később, az élet útján, más irányt szab, lehet, hogy elenyé-
szik. Foglalkoztatott a kérdés: közülük ki hová, merre megy? És Ő?...
Benn marad-e az irodalom vonzásának búvkörében, vagy kilép, kitör onnan,
vagy az alkotó munka más küzdelmes útját választja magának életcéllul?
Vagy már az indulás pillanatában közülük többen elszegődtek volna azok
közé, akik a mindig többet követelő műhelyekben akarják megtanulni a
maradandó darabokat teremtő foglalkozásnak mesterfogásait.

Igaz, ha a szabadkai gimnázium évi értesítőit visszamenőleg fellapoz-
zuk, s a még fellelhető iskolai naplókát olvasgatjuk, kiderül, hogy nem
egy osztály szerkesztett irodalmi újságot az iskolapadban. Ennek régi ha-
gyománya van itt, s a régi, elsárgult lapok arról tanúskodnak, hogy az
irodalomnak jeles művesei indultak el a falak közül. Am számunkra egé-
szen új hangot jelentett a Munkánk, a szabadkai magyar gimnázium if-
júsági szervezetének a lapja, amely a második világháború után, a népi
forradalom idején 1946-ban és 1947-ben jelent meg. Szerkesztői, munkatár-
sai között találkoztunk Kopeczky László, Dévavári Zoltán, Pap József, Fe-
hér Ferenc, Gellér Tibor nevével. Ezeket a hasáboikon jelentek meg Ko-
peczky első versei (Ugrai László nevével írta őket).

Kopeczky László akkor hívta fel magára az írástudók, a szélesebb
olvasóközönség figyelmét, amikor a *Téglák, barázdák* című antológiában
megjelent a *Veron* című remekbe szabott novellája. Ezt a novellát 1946-

ban írta, amikor a tizennyolc éves író az egyik legnehezebb szépprózai műfajban a drámai sűrítés megejtő értékeit csillantotta meg. Már akkor éreztük, hogy egy tómondatban mit tud elmondani. Olyanok voltak ezek, mint a megfeszített húr. Következő novellái, novellái még mindig a tragikus lelkialkatú elbeszélő sodró erejű hangját viszik tovább, s csak később, erőteljesebben a bábszínházban eltöltött évek idején, és utána bontakozott ki a humorista Kópé, akit már akkor, amikor először jelentkezett ebben a műfajban, Bogdánfi Sándor az elsők közé sorolt, és Gál László is így köszöntötte kötetét.

Sohasem tartozott a könnyed hangú, élcelődő vagy kajmókoskodó „tréfacsinálók” közé. Nem bukfencező bohóc, nem fölényeskedő heccelő, inkább Lon Chaney clownja: a neveltető ember, aki a pofonokat kapja. Vadalmazó humorába a szatíra vékonykán csordogáló leve is belevegyül, de nem mint marólúg; távol van attól, aki kihagyezett tollal döfni akar. Sírónevető játék a kópéi hangszűrődés: alakjait huncutul, meghökkentően is, néha meg egészen bizarrul lemezteleníti.

Kutyák . . . macskák kísérik az útját, de nemcsak mint az allegória szatirikus hajtása. Őszinte szeretettel simul az állatok világához, de nem úgy, ahogy ezt La Fontaine cselekedte (bár a *je ne sais quoi*-val van egy kis rokonvonása). Kopeczky humoreszkjei nem naiv állatmesék; jöllehet az állatok az ő szövegeiben is beszélnek, de nem mint jámbor lények, hanem mint okos, leleményes, szellemes állatbőrbe bújtatott emberek. Persze ebben vagy így, vagy úgy nyilatkozik meg a társadalombírálat. A kritika hangja találó éllel érvényesül a legártatlanabbnak látszó krokijában, hírkopfjában, bökversében és kópéi műgonddal megkomponált jeleneteiben is. A rövid műfajban nagyon otthonos. Témavilága rendkívül gazdag, változatosságát az ímént említett, s a mindig jelenvaló írói éreneyi teszik olykor szinte káprázatóan színessé, még akkor is, ha mi sem áll távolabb tőle, mint a könnyen kacajra fakasztó rikító színek. Ezt példázzák legékebben az orfeumi pódiumot rég elhagyott merész hangú kabaréi, amelyekkel az új francia kabaré kiemelkedő szerzőire emlékeztet. Köztük a „zsebszínházak” legkedveltebb szövegkönyvíróira is, akik teljesen szabad utat nyitnak az improvizáció felé.

Kopeczky László sokműfajú író. Az általa megteremtett egyéni műfajban a modern tragikomédia hangja érvényesül. Regényei — köztük legkiemelkedőbbben *A ház* — megint csak a Veron drámai tömörségére, az indulás éveire emlékeztetnek. Arra, aki kevéssel sokat tud mondani, s nem vaskosítja kőteteteit. *A ház* föl nem épületen áll, mint egy befejezett mű, amely kompozíciójában is, de főleg tipológiájában egyedülálló műve a jugoszláviai magyar regényirodalomnak. A nyugtalan, soha meg nem álló, mindig kereső, mindig csak siető ember vergődése ez a történet. Kopeczky nem purifikátor: korlátlanul hagyja röpdölni alakjait. Frédiye egy ismeretlen fészekből kiröppendő sasfiók. Hogy ilyen sasfiók röppent már föl erről a földről! Szabadon hasít bele a térbe, az időbe, és csak ha néha visszanez, akkor jut eszébe, ki nemzette őt. De a ház mégis valamit valahogy abból akar megörökíteni, ahonnan kiszakadt. Még befejezetlenül is.

Amikor a *Humor az alsó fiókból*, a *Segítség, lopok!*, a *Vajk a Szaharában* című köteteit — most, emlékezve a letűnt évekre — újra olvasom, egy-egy bekezdésénél, aztán néhány mondatnál megállok, nem állom meg, újra olvasom. A *KUTYA EB avagy Floki a nemzetközi kutyafesztiválon* címében is sokat mondó humoreszkjében az ebek egymás közti beszélgetésében Floki szerényen megjegyzi, amikor hát épp irodalomról van szó:

„A művészet sem kaparhat egy helyben. A kifejezés eszközei kifinomodtak. Amit egykor egy tavaszi alkony minden kurrogása, kaffogása, vinyogása, herregése, nyúsztitése, szükölése jelölt, azt ma egyetlen vau-val ki lehet fejezni.”

A *Teljes gözzel dolgozó emberei* — az író, az öregúr, a kertész — azért kapnak össze, mert az öregúr mindenki dolgába beleszól. Sőt, a kertész kezéből kiveszi a kapát és „...néhány reszketéssel teljes kaparást mivel a műveletlen földön. Recsegeve egyenesedik fel, *arca a tudás fája*

kerek almájaként ragyog... A kertész fazekán a harag már a fedőt emelgeti. Kőr egy diadalívét, kikapja szerszámát »trénere« kezéből és vadul esztergályozza a földet”.

És a *Töprengés a lámpaoltás után*ban azt kell megmondani valakinek: „Mi lesz 10 964-ben?” A múltat kutató prof. sok mindent talált, írott emlékekre is bukkan, melyek között ott olvasható: VASAROLJON A CSELIK-BEN!... ARFO LEVES!, majd valamivel odébb tízujjnyi por alól egy fényképet kapar elő, melynek rájáratát már csak az ima tartja egyben.

„Vajon mivel foglalkozhatott ez a vadember?” — töprengett a prof. — „Alacsony homlok, düllelt szemek, zsákmányleső vad vicsorgás... Előtte telekarcolt papírlap... Lehet, hogy másoló volt valamelyik újságírókolostorban. Ebből a korból (1964-ből) ugyanis nem maradtak ránk eredeti írások.”

Nohát így! Legyen benne eredetiben Kopeczky is abban az „utókornak” szóló szeretetteljes írásban, amely az ő ötvenedik életévében született köszöntésül, és köszönetül azért is, hogy jubileumán, amikor műveit újra olvastam, igazán jókat mosolyogtam. Feledhetetlen sorok ezek. Sőt fölolvastam a hozzám közelállóknak, a fiaimnak is, hogy tudják meg: milyen vademberek nézik majd az apjuk arcképét 10 964-ben, ha ugyan megtalálják még a nem tíz-, hanem százujjnyi por alatt, mert erre mi-felénk most is sok a porlepte arckép.

De bízunk írónk — Kópéink — műveiben, melynek hatása alatt akadnak írástudó „prof.-ok”, kutatók, akik örök hűséget esküsznek az írásnak és a telekommunikációs eszközök megszázaszorosodása idején is lefűjják majd a régi, már-már feledésbe merült arcképekről a port, hogy azokról is, akik voltak, életjelt hagyjanak és adjanak tovább.

